

УДК 141.3

Михайлов Д. Є.,
аспірант кафедри філософії та релігієзнавства,
Києво–Могилянська Академія (Україна, Київ),
mykhaylovdj@ukma.edu.ua

ДО НОВОГО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ У ФІЛОСОФІЇ МАРТИНА ГАЙДЕГГЕРА

Запропоновано аналіз нової інтерпретації сутності людського буття, яку було реалізовано у першій половині минулого століття Мартіном Гайдеггером. Онтологія ХХ століття виявляє неабияке зацікавлення категорією сутності і водночас пропонує новий підхід до її розгляду. Оскільки наш аналіз вимагає реконструкції більш широкого історико-філософського контексту, стаття починається з короткого огляду концептуальних підходів до дослідження субстанції в Аристотеля і Томи Аквінського. Окреслення кількох засадничих векторів античного і середньовічного філософування значно збагачує наше розуміння критики класичного есенціалізму, що здійснив у межах фундаментальної онтології Мартін Гайдеггер. Відтак, ми ставили собі на меті виявити та проаналізувати той філософський «поворот» у підході до проблеми сутності який відбувся в перші десятиліття ХХ століття. Вочевидь, однією з найбільш наочних ілюстрацій такої трансформації є екзистенційна аналітика Dasein до інтерпретації якої ми звернемось у нашій статті.

Ключові слова: онтологія, сутність, буття, екзистенція, людина, субстанція, антропологія.

Початок ХХ століття було ознаменовано появою нової наукової дисципліни під назвою «філософська антропологія». Виникнення цього інтелектуального вектору аж ніяк не можна назвати випадковим. Славнозвісна теза Макса Шелера про те, що людина нині потребує радикально нової інтерпретації, свідчить на користь наявності двох філософських проблем. По-перше попередня інтелектуальна традиція не спромоглася створити окремого вчення, яке б увібрало в себе все різноманіття форм проявлення людської екзистенції. По-друге, незважаючи на здобутки попередніх філософських епох, проблема сутності людського буття і нині залишається на маргінесах, а відтак – потребує адекватного концептуального осмислення.

У нашій статті запропоновано аналіз нового проекту інтерпретації сутності людського буття. Таку інтерпретацію свого часу було запропоновано Мартіном Гайдеггером, який аж ніяк не зараховував себе до кола антропологів, проте став автором одного з найбільш грандіозних «поворотів» у цій галузі гуманітарного знання. Однак задля того, щоб належно оцінити той зсув, який відбувається у межах філософської антропології ХХ століття, необхідно розуміти витоки проблеми, а отже – принаймні у загальних рисах уявляти еволюцію поняття сутності в горизонті європейського філософування. Саме тому перша частина нашого дослідження стане своєрідною пропедевтикою, в полі якої буде піднято питання про теорію субстанції у Аристотеля і Томи Аквінського. Другу ж частину буде присвячено аналізу нового підходу до сутності людського буття, з усіма його наслідками та критичними експлікаціями, що й нині мають неабиякий інтелектуальний потенціал.

З огляду на формат нашої статті ми посприлюднуємо як оригінальними текстами філософів, так і критичними працями та статтями різних дослідників. Серед останніх варто виокремити авторитетних фахівців у різних галузях історії філософії, таких як аристотелізм, томізм, гайдеггерознавство. З-поміж таких дослідників ми звертатимемось до праць Кшиштофа Міхальського [4], Г'юберта Дрейфуса [8] та Майкла Суїні [5]. Кожен з них і досі вважається авторитетом у своєму історико-філософському ареалі. Окрім вищезазначених авторів,

ми плануємо залучити до нашого аналізу більш сучасних дослідників. Серед них, зокрема, Аріє Кошман, американський дослідник Аристотеля, який наприкінці минулого року видав масштабну працю «Activity of being» [10], повністю присвячену теорії субстанції Стагірита. Ми також звертатимемось до праць сучасного українського дослідника Андрія Баумейстера, який у своїй збірці «Біла витоків мислення та буття» [3] неодноразово апелює до спадщини Аристотеля. Не аби яке значення має також праця сучасного американського автора Філіпа Тьонера «Heidegger, metaphysics and univocity of being» [11], що вийшла друком у 2010 році.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні з'являється дедалі більше літератури, присвяченої проблемі сутності людського буття у філософії Гайдеггера. Наше стисле дослідження аж ніяк не може претендувати на масштабне висвітлення усіх нюансів зазначеної проблематики. Втім, у межах нашого аналізу ми маємо на меті звернутись до кількох ключових частин цієї проблеми. Передусім це критика класичного есенціалізму, запропонована Гайдеггером у межах його фундаментальної онтології. По-друге, ми стисло проаналізуємо головні аспекти екзистенційної аналітики Dasein, а відтак – виявимо той механізм, завдяки якому екзистенція стає сутністю людського буття. Як наслідок, класичний схоластичний поділ на есенцію та екзистенцію набуває радикально нових рис. Насамкінець ми спробуємо вказати на ті інтелектуальні зрушення, до яких призвів новий підхід до сутності людського буття. Як ми побачимо згодом, ці зрушення відбулися не лише у межах філософської антропології, а й у полі онтології та метафізики в цілому.

Мета статті. Питання про сутність людини дослідники зазвичай схильні розглядати крізь призму більш загальної теорії субстанції. Як наслідок, людське буття трактується як суще посеред іншого сущого, що має низку притаманних йому рис, проте аж ніяк не заслуговує на власну теорію сутності. У нашій статті ми ставимо собі за мету продемонструвати, що значущість гайдеггерівського підходу полягає у створенні такої онтології, яка має своїм витоків нове розуміння людського буття. Хай там як, відтепер саме людина опиняється у центрі філософської рефлексії, зокрема і онтологічної.

Окрім аналізу нового проекту людського буття, ми б хотіли вказати на відмінність між класичним та некласичним підходами до теорії сутності. Відтак, співставивши минуле із сьогоденням, ми прагнемо виділити ті засадничі зрушення, що відбулися на перетині онтології та філософської антропології ХХ століття.

У 1927 році, одразу після виходу друком «Буття і час», Мартін Гайдеггер читає лекційний курс під назвою «Зasadничі проблеми феноменології». Цей курс був своєрідною експлікацією головних питань, піднятих у «Бутті і часі», проте цього разу Гайдеггер має на меті розглянути історико – філософську експлікую онтологічної у горизонті власного проекту екзистенційної аналітики Dasein. Тож не дивно, що однією з головних тез цього курсу є думка про те, що кожне суще є результатом «зустрічі» сутності (essentia) та існування (existentia). Втім, Гайдеггер пропонує розглядати поняття екзистенції не тільки як універсальний модус буття будь якого сущого, але й

як унікальний спосіб існування Dasein¹. Якщо перше формулювання було традиційним у межах схоластичної філософії, то інтерпретація Гайдеггера тяжіє до більш пізньої інтелектуальної традиції. Відтак, розглядаючи екзистенцію як автентичний спосіб буття людини, ми водночас потребуємо нової інтерпретації сутності Dasein. У такий спосіб проблема сутності вчергове опиняється в центрі філософської рефлексії, втім, відтепер її ареал поволі змінюється з онтологічного на антропологічний. Відтоді як виникає необхідність поглянути на проблему сутності людини по-новому, з'являється радикально інший проект філософської антропології, риси якого ми б хотіли пунктирно окреслити у цій статті.

На наше переконання, саме Гайдеггер був тим філософом, який вказав на кризу європейської онтології та метафізики на початку ХХ століття. Втім, філософія Гайдеггера не обмежується винятково критичною позицією – велич німецького мислителя передусім полягає у тому, що він зміг запропонувати власну «програму» подолання цієї кризи. Для багатьох істориків філософії проект деструкції онтології видається занадто амбітною спробою витлумачити усю історію філософії у горизонті кількох засадничих положень гайдеггерівського мислення. Однак, на нашу думку, така позиція не враховує численних нюансів тогочасної філософської ситуації, а отже, хибує на радикальне спрощення розуміння головних проблем тогочасного філософського дискурсу. Насправді ж Гайдеггер намагається привернути нашу увагу до інтелектуальної катастрофи тогочасної метафізики, оскільки наявний філософський понятійний апарат, яким ми послуговуємося і нині, вже давно неспроможний відкривати і осмислювати буття. Тож не дивно, що сьогодні метафізика опиняється у скруті. Позаяк подолання такої кризи є найголовнішим завданням усієї нинішньої філософії, нам необхідно запропонувати радикально новий мисленнєвий підхід.

Хай там як, першочерговим для цього підходу має стати переосмислення сутності людського буття. Внаслідок такого інтелектуального зусилля ми отримаємо нову онтологію, яка відрізнятиметься від усіх попередніх метафізичних проектів європейської філософії. У нашій статті ми прагнемо продемонструвати, що класична онтологія з її неабиякою увагою до проблеми субстанції, оминала питання про сутність людського буття, або ж розглядала її з позицій більш загальної теорії субстанції. Відтак, жодна філософська епоха не спромоглася створити окремої теорії субстанції, придатної для опису унікальності суті людського буття. Ця теза є ключовою для філософії Гайдеггера тому надалі ми зупинимося на ній більш детально. Перша частина нашої статті стане коротим екскурсом в історію поняття субстанції. Другу частину буде присвячено новому підходу до сутності людини, запропонованому Гайдеггером. Тож почнемо ми із звернення до Аристотеля.

¹ У нашій статті ми залишаємо термін Dasein без перекладу. У такий спосіб ми, з одного боку, наслідуємо стратегію більшості авторитетних коментаторів Гайдеггера. З іншого боку, уникаємо термінологічної плутанини. Нагадаймо, що Володимир Бібіхін перекладає Dasein як «присутність». Деякі англомовні дослідники схильються до варіанту «being there». Ж.-П. Сартр, чудовий знавець німецької мови і філософської мови Гайдеггера, як відомо, запропонував термін «людська реальність» як певний смисловий еквівалент Dasein.

Стагірит був одним з перших європейських мислителів, які намагалися дати послідовну відповідь на питання про природу та характер суцього як такого. Мету власного проекту Аристотель описує у ІV книзі «Метафізики» так: «Перша філософія – це наука про суще як таке, з його початками, причинами і якостями, що їй притаманні» [1, с. 104]. Тож ключовою метою «Метафізики» є прагнення не просто описати партикулярне і одиничне суще, а радше окреслити та виявити ті причини та начала, завдяки яким одиничне суще стає ось цим конкретним суцим. Забігаючи наперед, можна сказати, що таким началом для Аристотеля є субстанція.

Скажемо кілька слів про термінологічний апарат, яким ми послуговуватимемося протягом нашого дослідження. У «Метафізиці» Аристотель оперує поняттям ousia – цей термін у подальшому перекладатимуть як substantia. Поняття substantia вперше вводить в науковий вжиток Северин Боецій під час перекладу та коментування трактату «Категорій». Латинський термін substantia походить від дієслова substare, який можна перекласти як «стояти під». Сучасний український дослідник Андрій Баумейстер у своїй праці, присвяченій теорії субстанції Аристотеля, наводить цікавий роздум щодо історії перекладу цього терміну, далі цитата: «Чому ж Боецій у коментарі до Аристотелівських «Категорій» перекладає ousia не як essentia, а як substantia? Тому що головною ознакою для розуміння того суцього, яке Аристотель називає ousia в головному і першому значенні, є «бути підметом», «лежати в основі» (hypokeimenon). Тому можна сказати, що термін «субстанція», якому судилося стати одним з головних термінів західної традиції, вводиться як спосіб інтерпретації ранньої онтології Аристотеля (онтології «Категорій»)» [3, с. 232].

Оскільки відмінність між ранньою і пізньою онтологією Стагірита унаочнено у самому понятті субстанції, задля уникнення у подальшому термінологічної плутанини коротко вкажемо на засадничі аспекти розуміння сутності у двох головних творах Аристотеля.

Чимало нинішніх дослідників, розглядаючи теорію субстанції у Стагірита, схильні виокремлювати два етапи. Перший пов'язаний з трактатом «Категорій» [2], другий – з «Метафізикою» [1]. Оскільки у цих працях Аристотель пропонує дещо відмінні підходи до проблематики субстанції, ми коротко зупинимось на головних відмінностях, а отже, спробуємо лапідарно відтворити поступальний рух у межах теорії субстанції Аристотеля. Отже, почнемо з аналізу «Категорій».

Сучасний американський дослідник Філіп Тьонер у своїй праці, присвяченій проблемі унівокації у філософії Гайдеггера, дає такий нарис ранньої теорії субстанції у Стагірита: «У «Категоріях» Аристотель вводить розрізнення між першою і другою субстанціями. Перші субстанції – це головні суб'єкти предикації. Вони – індивідуальні партикулярні речі, що являють собою відповідну цілісність. Перші субстанції не вказують на інших суб'єктів а також не перебувають у суб'єкті. Другі субстанції – це речі, що виступають предикатами перших субстанцій, і вони не вкорінені в них» [11, с. 12]. Тож слід визнати, що у «Категоріях» Аристотель схильний розглядати першу субстанцію як hypokeimenon. Натомість другими субстанціями є всі акциденції, існування яких залежить від першої субстанції як суб'єкту предикації. А які зміни щодо цієї проблеми ми спостерігаємо у «Метафізиці»?

Загальновідомим є початок сьомої книги «Метафізики», де Стагірит стверджує: про суще мовиться по-різному, проте завжди стосовно одного начала. Таким началом є субстанція: «І справді – те, що від давніх часів, як тепер, так і завжди становить і вічний предмет пошуків, і вічну проблему, а саме «що таке суще», – це є питання про те, «що таке субстанція»¹ [1, с. 208]. Відтак, ядром онтології Аристотеля є поняття сутності, адже все суще може вважатися сущим, лише якщо воно є субстанцією або ж перебуває у відповідній дотичності до субстанції, як це буває у випадку акциденцій. Сучасний американський дослідник філософії Аристотеля Аріє Кошман пропонує розглядати поняття сутності у Стагірита з огляду на дві її засадничі складові: субстанція як підмет (*hupokeimenon*, *substratum*) і субстанція як щосність (*ousia*, есенція). «Цей фундаментальний модус сущого, суще, яке нам відоме під назвою субстанція, у свою чергу асоціюється з двома іншими рисами структури сущого. Перша – це суще як суб'єкт, що є основою для будь-якої предикації. Другий – суще, яке виявляється у щосності конкретного суб'єкта предикації.

Ці два модуси сущого: підмет (субстрат) і щосність (есенція) відіграють ключову роль у дотичності між сущим і субстанцією» [10, с. 2]. Відтак, у «Метафізиці» Аристотель розширює своє розуміння природи сутності і, окрім інтерпретації субстанції як суб'єкта предикації, пропонує розглядати субстанцію у вигляді щосності (*to ti einai*). Насправді ж до такого висновку Аристотель приходив не одразу. Нагадаймо, що у сьомій книзі філософ пропонує розглядати субстанцію у площині чотирьох головних понять: «Про субстанцію мовиться якщо не більше, то, принаймні, у чотирьох головних значеннях. Адже під субстанцією розуміють і [те, чим річ, будучи, є або] щосність, і [щось] універсальне, і рід; також, на четвертому місці, – підмет» [1, с. 210]. Втім, у результаті прискіпливого аналізу чотирьох «претендентів» на роль субстанції, Стагірит зупиняється на першому понятті – субстанції як суті буття речі.

Отже, есенцією у найголовнішому сенсі є суть буття речі, її форма або те, що Аристотель часто називав *to ti einai*, а схоласти, у свою чергу, перекладали як *Quidditas*. Відзначимо цей інтелектуальний хід, адже у ньому коріниться неабияка значущість для всієї європейської метафізики. Для нашого ж дослідження цей висновок є важливим ще й з огляду на той факт, що критику класичної теорії субстанції Гайдеггера буде націлено саме на розуміння сутності як щосності.

З огляду на стислість нашого аналізу ми змушені оминати численні нюанси інтелектуальної спадщини Стагірита. Проте ми аж ніяк не можемо залишити поза увагою питання про демаркацію між сущим і буттям. Вочевидь, для Аристотеля, як і для всієї античної філософії, такий поділ відсутній. Точніше, як Платон, так і Стагірит говорять про **ontos on: being qua being**, про суще як таке. Чим може бути зумовлено такий стан справ? Чому питання про буття повсюдно було тільки

питанням про суще, про те, що є? Щоб відповісти на ці питання, нам потрібно звернутись до концепції «*creatum ex nihilo*» у межах християнської догматики. Такий хід, у свою чергу, допоможе нам краще усвідомити пафос проекту деструкції онтології, а отже, дозволить поглянути на проблематику субстанції у новій площині. Врешті-решт, так звана онтологічна диференціація (розрізнення між буттям і сущим) є ключовою для усієї філософії Гайдеггера. Не зрозумівши витоків такого розрізнення, ми будемо не в змозі оцінити радикальність нового підходу до сутності людини, до якого ми звернемося трохи згодом.

Як ми вже попередньо зазначили, справжнім витоком онтологічної диференціації можна вважати вчення про «*creatum ex nihilo*», яке становить фундамент усього середньовічного філософування. Для античної філософії Всесвіт не був створений, він існував вічно. Відтак, і головне питання метафізики звучало як питання про суще як таке. Для середньовічного філософування момент творіння стає тим горизонтом, у межах якого створене, а отже, кінцеве суще опиняється у тотальній залежності від буття – нествореного і вічного. Таким буттям і є Бог.

У своєму ранньому трактаті «Про суще і сутність» [6] Тома поділяє субстанції на складені і прості: «Що ж стосується форм, – зазначає Тома, – які можуть існувати тільки в матерії, то залежність їх від матерії зумовлена тим, що вони віддалені від першоначала, тобто від чистого першого акту. І, тому форми, які більшою мірою наближені до першоначала, суть форми, що існують (*subsistentes*) як такі без матерії, адже форма як така, згідно своєму роду в цілому, не потребує, як було сказано, матерії. Такого роду форми і є інтелігенціями, і тому сутність, або щойності, цих субстанцій є не що інше, як їх форма.

Відтак, сутність складених субстанцій відрізняється в цьому аспекті від сутності простих субстанцій, оскільки сутність складених субстанцій не є тільки лиш форма, але включає і форму, і матерію, а сутність простих субстанцій є лише форма» [6, с. 139]. Цей пасаж доволі точно ілюструє загальні риси проблематики субстанції у філософії Аквіната. Як ми щойно з'ясували, субстанція може бути двох типів – складена та проста. Така типізація, у свою чергу, призводить до відповідної ієрархії, на вершині якої перебуває чистий акт (*actus purus*), потім субстанції прості і в кінці – субстанції складені. Звернімо увагу, що у цьому моменті Аквінат відходить від філософії Аристотеля, зазначаючи, що за межами субстанції має існувати ще дещо задля того, щоб ця субстанція могла бути. Втім, саме поняття субстанції у Томи розглядається у межах проблематики щосності. Відтак, як стане зрозуміло далі, критика Гайдеггера стосуватиметься й томістичного розуміння субстанції зокрема. Однак можна погодитись з тим, що Аквінат і Гайдеггер близькі у своєму розумінні буття як акту, що відмінний від сутності і сущого. Проілюструємо цю тезу ще одним пасажем Томи: «Отже, очевидно, що буття є чимось відмінним від сутності або щосності. Єдиним винятком, мабуть, слід вважати лиш один випадок: можна уявити, що існує річ, чия щосність і є її буттям» [6, с. 175]. Вочевидь, єдиним сущим, у якому буття і сутність тотожні, є Бог. Сучасний американський дослідник Майкл Суїні так описує теорію субстанції Томи: «Сутність в його філософії стає тим, що обмежує. Такий стан справ зумовлено передусім тим, що сутність свідчить на користь належності до того чи іншого

¹ У нашій статті усі цитати з сьомої книги «Метафізики» наводяться у перекладі Андрія Баумейстера. Переклад фрагментів книги Z було запропоновано Баумейстером у книзі «Біля джерел мислення і буття». З огляду на відсутність повного перекладу «Метафізики» українською мовою ми вважаємо за доцільне звертатись бодай до часткового перекладу Аристотеля у виконанні Баумейстера.

виду і роду. У Бога відсутня будь-яка форма, оскільки вона б обмежувала його існування. Відтак Тома запозичує аристотелівський принцип актуальності і потенційності, однак використовує існування як актуальність а форму як потенційність» [5, с. 185].

Перш ніж рухатись далі, ми б хотіли відзначити одну вкрай важливу рису теорії субстанції Томи. У мисленні Аквіната сутність – це те що обмежує, те, що покладає відповідний кордон, завдяки якому ми можемо сказати, що річ є тим, чим вона є. Запам'ятаймо цей нюанс, нам до нього ще доведеться повернутись, втім, уже дещо в іншому контексті.

Підсумовуючи цей короткий аналіз томістичної онтології, слід сказати кілька слів стосовно теорії субстанції у межах «поміркованого» реалізму. Уся подальша критика, висловлена Гайдеггером, залишиться незрозумілою, якщо ми не вкажемо на кілька нюансів. Як, напевно, помітив читач, досі йшлося про сутність без чіткої демаркації між сутностями об'єктів і сутностями суб'єктів. Вочевидь, як антична, так і середньовічна філософія говорили про сутність людини, називаючи її душею і виокремлюючи загальні риси її природи. Як у Аристотеля, так і у Томи Аквінського можна віднайти певні сюжети, присвячені цьому питанню. Ба більше, Аквінат є автором масштабної епістемологічної системи, яка надалі стала відповідним фундаментом для усєї європейської гносеологічної традиції. Тож на чому ґрунтується критика Гайдеггера, і що саме його не задовольняє у попередній онтології?

У своїй роботі під назвою «Засадничі проблеми феноменології» Гайдеггер висловлює таку думку: «Кожне Dasein, доки воно є, знає про себе і знає, що воно відрізняється від іншого суцього. Ми щойно сказали, що і для античної онтології, яка передусім орієнтована на наявне, так само відомі душа, розум, життя в самому широкому сенсі цих понять. Все це так, але потрібно розуміти, що онтичне, фактичне знання якогось суцього ще не містить в собі співмірної інтерпретації його буття» [7, с. 159]. Тож стає дедалі зрозумілішим, що проблема полягає не у відсутності вчення про сутність людського буття – таке твердження було б і справді абсурдним – а про брак належної концептуальної уваги саме до цієї проблеми. Або, про що вже попередньо йшлося, питання може полягати у тому, що сутність людини інтерпретується з огляду на більш загальну теорію субстанції, а відтак – редукується до неї.

Тож, щоб не збитися на манівці, звернемося до питання, яке задає сам Гайдеггер, воно звучить так: «Якщо Dasein виявляє радикально нову буттєву організацію порівняно з наявним суцям і якщо екзистенція в нашому термінологічному слововжитку означає щось інше в порівнянні з *existere* і *existentia* (*einai*), тоді виникає питання, чи належить онтологічній організації Dasein щось подібне до *речевості*, *essentia*, *ousia*?» [7, с. 83]. Дивним чином у цій цитаті уявлено головні топоси нового антропологічного проекту усєї філософії ХХ століття. Вже було зазначено, що у слововжитку Гайдеггера поняття екзистенції набуває нового філософського забарвлення. Передусім варто не забувати про те, що екзистує не все, що є, а лише те суцце, яке німецький мислитель схильний називати Dasein. Ми, у свою чергу, під Dasein розуміємо людське буття. Відомо, що для Гайдеггера уся попередня онтологія редукувала проблему суцього винятково до

питання про наявне оприлюднене суцце. Як зазначалось вище, одним із головних смислових значень субстанції у Аристотеля було її розуміння як ось цієї конкретної, *наявної* речі. Між іншим, і для середньовічної філософії створений світ, світ суцього є вочевидь чи не єдиним «пізнаваним світом». Згадаймо хоча б епістемологію Томи Аквінського. Всупереч цим двом позиціям Гайдеггер пропонує поглянути на сутність людини не у категоріях *наявного*, а у категоріях нового розуміння екзистенції.

Як наслідок, Гайдеггер доходить такого висновку: «Вже за першого звернення стає зрозумілим, що про суцце, яке є ми, про Dasein, не можливо запитувати, *що воно є*. Доступ до цього суцього відкривається тільки тоді, коли ми запитуємо: *хто це?* Dasein конституюється не за допомогою своєї щосності, але, якщо дозволено вживати подібний вираз, – *хтосності*. Відповідь на вищенаведене питання передбачає не річ, але Я, Ти, Ми» [7, с. 85]. Ця теза наочно ілюструє головну тенденцію гайдеггерівської філософії – для опису сутності людського буття класичних понять європейської онтології замало. Зміна слововжитку з «що» на «хто» – не просто гра слів. Передусім це результат довгого і кропіткого філософського аналізу, який ставить собі за мету продемонструвати, що спосіб буття людини є дечим радикально іншим, аніж спосіб існування усього іншого суцього.

Ось як описує цей процес інший авторитетний дослідник філософії Гайдеггера – Кшиштоф Міхальський: «Підґрунтям для частовживаного вислову «сутність чогось» є філософська традиція, яка починається ще від часів філософування Платона. Згідно з цією традицією сутність сприймається як носій незмінних якостей і рис речей, на відміну відплинних і випадкових її характеристик. Втім, риси Dasein не є готовими «якостями», але можливими способами буття і нічим більше. «Сутність» відносно Dasein вже не означає *essentia*, *quidditas* на противагу *existentia*. Як результат, примат «екзистенції» відносно «есенції» у випадку Dasein не може розглядатись у традиційному слововжитку обох понять» [4, с. 231]. Отже, у межах філософії Гайдеггера відбувається радикальне переосмислення класичної проблематики сутності, а відтак – сутність стає відповідною можливістю реалізувати той чи інший спосіб буття. Як результат, субстанція втрачає свої риси «незмінності» і починає розглядатись крізь призму можливості: «Втім, треба зауважити, що слово «можливість» використовується тут не в якості опозиції до слова «дійсність», як ми звичайно звикли його сприймати. Можливість, про яку тут йдеться, не перестає бути можливістю навіть у момент власної реалізації, а навіть навпаки: можливість зберігає власний статус саме в тій мірі, в якій реалізовує себе» [4, с. 232].

В контексті нашого дослідження доцільно звернутись ще до одного інтерпретатора філософії Гайдеггера – Г'юберта Дрейфуса. Зазначимо, що Дрейфус і досі вважається одним з найавторитетніших американських дослідників філософії Гайдеггера. На сторінках розлогого дослідження «Being-in-the-world» [8] можна знайти вельми продуктивні ідеї. Зокрема, цікавим є його тлумачення Dasein: «Насправді, той факт, що Dasein – це термін, який описує нас, проте водночас намагається уникнути конкретної вказівки на людську індивідуальність, свідчить на користь того, що головним предметом дослідження «Буття і часу» є не Dasein, а його спосіб буття. Коли ми позначаємо цю сутність терміном

«Dasein», ми вказуємо не на його «що» (неначе це стіл, будинок або дерево), але на його буття» [8, с. 14]. Вочевидь, проєкт нової онтології, запропонований Гайдеггером у 1927 році врешті-решт передбачає радикально нову інтерпретацію людської сутності. Нині ми аналізуємо не оптичну складову людського існування. Відтепер наша інтерпретація передусім націлена на унікальність способу людського буття, саме його Гайдеггер і називає екзистенцією.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи наш короткий аналіз нового підходу до питання про сутність людського буття, ми б хотіли ще раз вказати на кілька важливих аспектів цієї проблеми. На наше переконання, однією з найбільш продуктивних складових філософії ХХ століття є радикально новий проєкт осмислення сутності людського буття. І тут передусім йдеться про те, що людина стає тим унікальним сущим посеред усього іншого сущого, яке потребує інакшого підходу до власної інтерпретації. Попередня філософська традиція потребує переосмислення, а у більшості випадків – навіть критики. Саме тому наш філософський аналіз рухався у такій послідовності: на початку ми лапідарно звернулись до загальних аспектів класичної онтології Аристотеля і Томи Аквінського, після цього окреслили головні складові критики теорії субстанції у філософії Гайдеггера і звернулись до кількох важливих рис нової онтології автора «Буття і час», її дотичності до питання про людське буття.

Наостанок хотілося б додати, що запропонована тема і досі залишається ключовою для філософії ХХ століття. На користь цієї тези свідчить та кількість літератури, яка щороку публікується у багатьох дослідницьких центрах по всьому світу. Минуло вже майже століття, а філософія Гайдеггера і донині демонструє свою глибину і продуктивність.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Метафизика. Переводы. Комментарии. Толкования / Сост. и подготовка текста С. И. Еремеев. – СПб.: Алетейя, 2002. – 832 с.
2. Аристотель. Категории / Аристотель [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://bookmate.com/reader/iZWChNhj>
3. Баумейстер А. Біля джерел мислення і буття. Вибрані філософські етюди / Андрій Баумейстер. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2012. – 480 с.
4. Михальский К. Логика и время: Опыт анализа теории смысла Гуссерля. Хайдеггер и современная философия / Пер. с польского, ред., предисловие Е. Твердисловой / Кшиштоф Михальский. – М.: Издательский дом «Территория будущего», 2010. – 424 с.
5. Суини М. Лекции по средневековой философии / Майкл Суини. – М.: Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 2001. – 304 с.
6. Фома Аквинский. Сочинения / Составление, перевод с латинского, вводная статья и комментарии А. В. Апполонова. Изд. 2-е, стереотипное. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 264 с.
7. Хайдеггер М. Основные проблемы феноменологии / пер. с нем. А. Г. Чернякова / Мартин Хайдеггер. – Санкт-Петербург: Высшая религиозно-философская школа, 2001. – 257 с.
8. Dreyfus H. Being-in-the-world: a commentary on Heidegger's being and time, division I / Hubert L. Dreyfus. – Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1995. – 384 p.
9. Heidegger M. Being and time / M. Heidegger; translated by John Macquarrie & Edward Robinson. – Oxford: Basil Blackwell publisher, 1962. – 589 p.
10. Koshman A. The Activity of Being / Aryeh Kosman. – Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2013. – 295 p.
11. Tonner P. Heidegger, Metaphysics and the Univocity of Being / Philip Tonner. – NY.: Continuum International Publishing Group, 2010. – 229 p.

References

1. Aristotel. Metafizika. Perevodiy. Kommentarii. Tolkovaniya / Sost. i podgotovka teksta S. I. Eremeev. – SPb.: Aleteyya, 2002. – 832 s.
2. Aristotel. Kategorii / Aristotel [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <https://bookmate.com/reader/iZWChNhj>
3. Baumeyster A. Bilya dzherel mislennya i buttya. Vibrani filosofski etyudi / Andriy Baumeyster. – K.: DUH I LITERA, 2012. – 480 s.
4. Mihalskiy K. Logika i vremya: Opyit analiza teorii smysla Gusserlya. Haydegger i sovremennaya filosofiya / Per. s polskogo, red., predislovie E. Tverdislovoy / Kshishtof Mihalskiy. – M.: Izdatelskiy dom «Territoriya buduschego», 2010. – 424 s.
5. Suini M. Lektzii po srednevekovoy filosofii / Maykl Suini. – M.: Greko-latinskii kabinet Yu. A. Shichalina, 2001. – 304 s.
6. Foma Akvinskiy. Sochineniya / Sostavlenie, perevod s latinskogo, vvodnaya statya i kommentarii A. V. Appolonova. Izd. 2-e, stereotipnoe. – M.: Editorial URSS, 2004. – 264 s.
7. Haydegger M. Osnovnyie problemy fenomenologii / per. s nem. A. G. Chernyakova / Martin Haydegger. – Sankt-Peterburg: Vysshaya religiozno-filosofskaya shkola, 2001. – 257 s.
8. Dreyfus H. Being-in-the-world: a commentary on Heidegger's being and time, division I / Hubert L. Dreyfus. – Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1995. – 384 p.
9. Heidegger M. Being and time / M. Heidegger; translated by John Macquarrie & Edward Robinson. – Oxford: Basil Blackwell publisher, 1962. – 589 p.
10. Koshman A. The Activity of Being / Aryeh Kosman. – Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2013. – 295 p.
11. Tonner P. Heidegger, Metaphysics and the Univocity of Being / Philip Tonner. – NY.: Continuum International Publishing Group, 2010. – 229 p.

Mykhailov D. E., postgraduate, Department of philosophy and religion studies, National University of Kyiv–Mohyla Academy (Ukraine, Kyiv), mykhaylovdj@ukma.edu.ua

An inquiry into new dimension of human essence in Martin's Heidegger thinking

In this article we are going to analyze recent interpretation of human essence which was deployed by Martin Heidegger in the first half of the previous century. Ontology of the twentieth century deeply enrolled into the problem of the essence. Simultaneously it offers a new approach for its consideration. Since such analysis has required of us a reconstruction of the wider historical and philosophical context, the article begins with a brief analysis of conceptual approaches to the study of substance in Aristotle and Thomas Aquinas thinking. However, description of several core vectors of ancient and medieval philosophizing dramatically expands our understanding of the critics of classical essentialism, undertaken in the context of the fundamental ontology by Martin Heidegger. One of the main purposes of our investigation deals with analyze of the «turn» which is concerned with the problem of essence that has been renewed in the early twentieth century. Obviously, one of the most vivid illustrations of this transformation is the existential Dasein analytics, the interpretation of which we will turn in this article.

Keywords: ontology, essence, being, existence, human being, substance, anthropology.

Михайлов Д. Е., аспирант кафедри філософії і релігієзнавства, Києво-Могилянська Академія (Україна, Київ), mykhaylovdj@ukma.edu.ua

К новому пониманию сущности человеческого бытия в философии Мартина Хайдеггера

Предложен анализ новой интерпретации сущности человеческого бытия, которая была реализована в первой половине предыдущего века Мартином Хайдеггером. Онтология ХХ века проявляет особенный интерес к категории сущности и одновременно предлагает новый подход к ее рассмотрению. Поскольку наш анализ требовал реконструкции более широкого историко-философского контекста, статья начинается с короткого анализа концептуальных подходов в исследовании субстанции у Аристотеля и Фомы Аквинского. Описание нескольких ключевых векторов античного и средневекового философствования разительно расширяет наше понимание критики классического эссенциализма, предпринятой в контексте фундаментальной онтологии Мартином Хайдеггером. Одной из главных целей нашего исследования было проанализировать тот «поворот» в подходе к проблеме сущности, который произошел в начале ХХ века. Очевидно, одной из самых ярких иллюстраций такой трансформации является экзистенциальная аналитика Dasein, к интерпретации которой мы обратимся в нашей статье.

Ключевые слова: онтология, сущность, бытие, экзистенция, человек, субстанция, антропология.

* * *